

הצעת המלבי"ם ז"ל לסדר ההגדה

הצעה כוללת לסדר ההגדה מן עבדים היינו עד גאל ישראל

בלימודים מופשטים יש נחוח העניינים וקשור החוליות והפרקים, וזה עמיקנו חקר בדברי חכמים ולקחם, עלינו להצונן אל סדר דבריהם, לחקור לדעת יחש מאמריהם זה לזה, קשור כל אחד אל שלפניו ואל שלאחריו, וזה יפתח שער לבוא אל חקר הענין עצמו. הסדר יגלה תעלומות חכמה להצין את הלמוד ההוא בכלל ובכל עניפיו, על ידי מציאת טעם אל הסדר תגלה ותראה כונת הענין עצמו והיה לבאר.

זאת התורה להומיה, לנחות, למלאכת מחשבת ולחכמות הלימודיות; תורה אחת היא גם להצנח דברי תורתנו הקדושה הכתובה והמסורה שכתב ושבעל פה. ראשית כל ההצוננות וחללת כל עיון בכל ענין ובכל מקצוע שבחורה לבקש ולמצוא את הסדר, על ידי הצנחת ההרכבה והפרדה מענין לענין, על ידי דרישה וחקירה מה למעלה מה למטה, מה לפניו ומה לאחור נבוא לחקר הענין עצמו, הסדר יוכיח על הפשט, על צאור הענין בשלמותו ובחלקיו, למצוא פתרוניו במקומות הקשים, ולהאיר את החשכה. לפעמים נעמיק שאלה באיזה מאמר או באיזה ענין ויקש מאתנו להצינו ולרדת לסוף דעתו מפני חומר הנושא עצמו או מפני סמירה ממקום אחר, ובהגלות נגלות פשר דבר סדורו והתייחסו אל הקודם ואל המאוחר והיו כל המעקשים למישור, ונראה עין צעין כי אין קושיא ואין פרכא והדברים אינם יגעים. על כן יאמרו המושלים, הסדר הוא חלי המלאכה והצנח הסדר היא הצנח הענין כולו או רובו. גם רבותינו ז"ל חכמי המשנה והתלמוד שמו לבס אל המשטר, גם גדולי חכמינו הראשונים והרמב"ם צראשם היה להם הסדר ענין לענות בו, כי רב הוא וממנו לעצם הלמוד תוצאות!

על פי ההשקפה הכוללת הזאת לעמוד בכל ענין על טעם הסדר והמשטר, נפן עצמנו אל מקצוע אחד, אל ההגדה של פסח, שהוא מדרש

משפט אחד וחוקה אחת לחכמות השימושיות ^{אוצר החכמה} ולחכמות הלימודיות וכן לחכמת התורה! כולן יחד, ידיעת הסדר, ידיעת ההרכבה וההפרדה, ידיעת הנחות, ויחש החלקים איש אל שכנו הקרוב אליו מלפניו ומלאחריו, היא ראשית כל הידיעה ושורש כל החכמה!

בבחימות השימושיות בכל מלאכת מחשבת ומעשה חרש וחושב, בכל חומר מורכב מונק או נוזל, ידיעת החצור והפרוד, ההתחקות על מהות התערובות בכלל ומהות כל החלקים צפרט, היא תעמידנו על הכרת הסגולה המיוחדת לכל מין מהתערובות ועל הצנחת הכח והפעולה בהרכבם יחד, להוציא יקר מזולל ולמנה עומק התועלת מהכח הנעלם שבהם. ^{אוצר החכמה} הידיעה הזאת תפתח שערי אורה ותגל חדשות ונורות צמעה צראשית, תגלה לנו שפוי טמוני הטבע ותעמידנו על סוד הצריאה, וממנה תוצאות נפלאות בעולם המעשה!

בן צנחות גיות בעלי חיים או סדור פרקי מכונה מורכבת, ידיעת יחש התקשרות האצרים זה לזה, חצור הגידים וסדור החוליות והפרקים, חורנו לדעת טבע אוחו החי, תכונת אוחה המכונה בכללה ותכונת כל עצם וכל אצר, כל פרק וכל חוליא וסגולותיהם המיוחדות צפרטן ויחוסם אל כלל המכונה. על פי הידיעה הזאת נוציא את השמוש ואת התועלת אשר יכלכלו צחוכם, הרופא לרפואתו ובעל המכונה לחרושת מעשהו. והנה כי תחקר ידיעת התייחסות האצרים וסדור קביעת החוליות למקומותם למושבותם כהלכתם אז יחקר הכל, כי באין ידיעת הסדר אין מעשה וחשבון ואין כל ידיעה!

בבחימות השימושיות כן בחכמות הלימודיות, ידיעת הסדר היא המפתח לפתוח שערים נעולים, הסדר הוא ראש המורים, הוא יציא לבס חכמה להשכיל להצין חכן כונת הלקח והלמוד, כי גם בהגיון יש הרכבה והפרדה, גם

לכ זולתי, אשר קטנם עזה ממחני, אולם זה חלק אדם מאל וגשמת שדי תצניהו! ולא הסדר לצדו יאל צחקד אל צהיר צשחקים על פי הטעם שמאלתי, כי על ידו נמאל פחרונים גם לאיזה קושיות צהצנת עלם המאמרים ותכן כונתם, לפי רוח הסדר אשר תכנתי הרצה קושיות מעמלן תפולנה ותמסנה, כאלו לא היו מעולם.

והנה טרם אענה את חלקי אלעי ראשונה את הקושיות ואת ההרגשות, הן צהצנת המערכה והסדר, והן צהצנת איזה מגופי המאמרים, כי ההצבונות אל הקושיות מועלת לשפוט אחרי כן את הרעיון המחדש היש צו ממש אם אין, אם על פי הפתרון תגבהנה כל השאלות עוף תחזקשנה ולא תמלאנה, זה האות כי קלע הכותב אל המטרה. הן הנה העדים אשר הצאתי לפני צית דין הקהל, קבלו נא עדותם והציגו צשער משפט!

ראשית מקום העיון והתחלת השאלה על הסדר הוא רק מן עצדים היינו, כי הפתיחה היומר ראשונה כהא לחמא אינה עוברת תחת שצט הצקורת הזאת ואין מקום לשאל מדוע תחנשא לכל לראש, כי תכן המאמר הזה יוכיח כי לו משפט הצכורה, הן מלתו על לשונו "כל דכפין ייתי ויכול כל דלריך ייתי ויפסח"! הלא מוכיח הענין להקדימו ראש וראשון לקרוא את הקריאה הזאת לפני הישיבה אל השלחן או בתחלתה. וכן אין מקום לשאלת הקדימה גם להפסקה מה נשמנה, כי ודאי על השאלות ללכת ראשונה והתשובות אחרונה, כי אין תחללנה התשובות חושים לפני השאלות, מה לתשובה אם אין שאלה, או מה לשאלה אחרי שכבר נאמרה התשובה, ואין צורך לנו להחל שימת לבנו אל הסדר רק מן עצדים היינו והלאה עד גאל ישראל. שיש לשאל השאלה הכוללת והסתמית שאלת חס, מה זאת, מה טעם של הסדר הזה דוקא, ושאלות פרטיות אשר אולי צמספר צצאן:

(א) לפי סדר הזמנים המשפט להקדים מאמר "מתחלה עובדי עבודה זרה" למאמר

חז"ל סדורה מחכמי המשנה, ויתרון לה וגובה לה על כל המדרשים כיתרון החוב מן הרשות, כי אותה קצבו רבותינו ו"ל עלינו חובה לאומרה ולשננה לנו ולצנינו שנה צשנה, וזה מקיימים אנחנו מצות עשה חובת ספור יציאת מצרים, הלא ראויה וכדאית היא ציותר לשום לב לסדרה ומטרה, נתצעים אנחנו לחור ולצקש טעם אל הסדר כפי מה שהוא, למלא את חוט הסובב המאחו את כל ההגדה בכלל מראשיתה ועד סופה, צריח התכון המצריח את כל ההגדה מן הקצה אל הקצה מן עצדים היינו עד גאל ישראל, ואת הקרצים אשר ירכסו את כל מאמר למאמר וענין לענין צפרט, אפילו אילו לא היו לנו כל חומר ומקשה צהסדר היינו שואלים מה טעם לסדר זה דוקא, כי אי אפשר שהתישב המאמרים צמקומותם למושבותם צמקרה, ומה גם כי יש מוקדם הראוי להיות מאוחר ומאוחר להיות מוקדם, יש כפול ומשנה, ויש צודד צמועדו צלי המשך לפניו ולאחריו, שאלות צבות מקיפות את הסדר כתנורו של עכנאי, על מה עשו רבותינו ו"ל השלוב צאופן זה, מה הגיע אליהם ומה ראו על ככה (ונעיר אליהם להלן צפרטות). גם צהצנת גופי המאמרים קושיות חזקות ומוצקות, ואולי נעור מידעת טעם הסדר להישייר ולהחליק גם הקמטים ההם, ואם רצו כמו רצו הפירושים והציאורים להגדה של פסח, עד כי נוכל לאמר עשרה קבים פירושים ירדו לעולם תשעה לקחה הגדה של פסח ואחר לכל התורה כולה, אך כרוצם לא שמו לב אל הסדר ציחוד, והמעט אשר נגעו צזה הוא רק כעוף המרפרף נוגע ואינו נוגע רק לפרקים צאיזה פסקות מיוחדות, ודרכיהם דרכי הדרוש הרחוקים ולא ישציעו נפש שוקקה אל הפשט, וצצדק נאמר כי שאלת הסדר עדיין צשאלה עומדת ולא נפתרה עוד.

את כל זה ראיתי ונתתי אל לבי להעמיק ולהתבונן לצקש ולמלא פתרון לחידת סדר ההגדה, וצרוך החונן לאדם דעת כי חנני להרגיש צסדר ההגדה דצר נפלל לא שערוריו גדולים חקרי

בגנות דתני צמחניחין ומפרש רצ דזהו מתחלה עובדי עבודה זרה, ואין דמתחילין עבדים היינו כשמואל, אין זה התחלה בגנות אליזיה דרב, דהלל בזה היא פלוגתייהו, ואם כן אין עבדין כתרומיהו, דלרב אין אנונו מתחילים בגנות ולא עבדין כמשנחנו.

(ג) לא נתפרשה מפורש דעמיה דרב דסצירא ליה דמתחיל בגנות מתחלה עובדי עבודה זרה, אם לדידיה מדלגין על כל הפסקות מן עבדים היינו עד מתחלה עובדי עבודה זרה ולא נאמרו כלל, או לדעמיה קבוע להם מקום אחר בתוך ההגדה, ואיה מקום כבודם? וקשה לקבל שרצ פסח ודלג על כל המאמרים הרצים ההם וקצר את ההגדה כל כך הרבה. וכן אינה מצוה צאר היטב דעמיה דשמואל דאמר עבדים היינו, אם לדידיה לא נאמר מאמר מתחלה עובדי עבודה זרה, או נאמר אחרי זה כנוסחתנו, ופליג רק שאין להתחיל בו.

(ד) התחלת המאמר מן עבדים היינו עד ואפילו כולנו חכמים מיותר לגמרי, כי הספור עבדים היינו וכו' הבא כאן בקצרה, הלא הוא מצוה ומפורט ביותר צפרטי פרטות להלן צפרשת זכורים וירד מצרימה וגו' וירעו אוננו ויענונו וגו' ונלעק וגו' ויזילנו ה' וכו'. הלא מה שזכר כאן צרמו עבדים היינו ויזילנו מסופר שם צאריכות ציתר שאת ומה לו הכא, מה יתן ומה יוסיף הספור הקצר כאן, צשלמא לרב דקאמר מאי בגנות מתחלה עובדי עבודה זרה, אפשר לדידיה לא נאמרו כלל כל הפסקות עד מתחלה וכו' וקושטא דספור עבדים היינו וכו' הוא צפרשת זכורים וירד מצרימה וגו', אבל לשמואל דקאמר דמתחיל בגנות עבדים היינו, קשה מה ענין הספור הקצר כאן אם אחרי זה יספר צאריכות וצפרטות. ואי משום ההתחלה בגנות דפליג על רב דאמר מתחלה עובדי עבודה זרה אלא עבדים היינו, אם כן יתחיל צפרשת זכורים עמיה ארמי אובד אבי וירד מצרימה וגו'. ואולי גם כונת המשנה כך היא מתחיל בגנות הוא וירד

"עבדים היינו", כי "מתחלה עובדי עבודה זרה" מדבר מומן תרח אבי אברהם דקדם הרבה לירידת מצרים. גם הסדר היה עולה יפה יפה, כי סיום המאמר של מתחלה וכו' "ויעקב וצניו ירדו מצרים", והיה ההמשך טוב ויפה, אילו סמוך ודיוק לזה היה מתחיל עבדים היינו לפרעה צמצרים, והיה ראשו של זה צמד עקבו של זה, צמה שזה מסיים זה פותח, ומאי טעמא דשמואל (פסחים קטז א) דקאמר מאי מתחיל בגנות עבדים היינו, ופליג עליה דרב דקאמר מתחלה עובדי עבודה זרה. ואי נימא דצאמת שמואל אחא לאפלוגי על גופיה דעובדא, שלא לאמר פסקא מתחלה עובדי עבודה זרה כלל, וכן משמע מרבותינו הרי"ף והרא"ש ז"ל וזולתם שכתבו והשחא עבדין כתרומיהו, משמע דלחד מנייהו אין לאמר רק חדא או עבדים היינו או מתחלה וכו' רק אנו עבדין כתרומיהו, וא"כ לשמואל לא נמצא כלל המאמר מתחלה עובדי עבודה זרה, ואין לדידיה הפיכת סדר הזמנים. אבל על כל פנים תקשי לדין דעבדין כתרומיהו, אמאי מקדימין מאמר עבדים היינו למאמר מתחלה עובדי עבודה זרה, לא כפי סדר הזמנים ולא לפי המשך המאמרים.

(ז) מאי טעמא דידן דעבדין צהא כשמואל להתחיל מעבדים היינו ולא כרב, הא לצר מדינא קיימא לן דהלכה כרב נגד שמואל, וצמה יכריעו דברי שמואל את דברי רב, ואי משום הא דרב נחמן (פסחים שם) דאמר ליה לדרו עבדיה פטרתן מלומר מה נשחנה ופתח ואמר עבדים היינו וזהו כשמואל, הא גופא טעמא צעי מאי טעמא דרב נחמן אמאי צמד כשמואל, ואי נימא דרב נחמן נמי צמד כתרומיהו כמו שכתבו הפוסקים, תקשי קושייתנו הקודמת (צאות א') כי לפי סדר הזמנים היה לו להתחיל מתחלה עובדי עבודה זרה וגם ההמשך היה עולה יפה. גם קצרה דעתי להצין דברי רבותינו הפוסקים ז"ל דעבדין כתרומיהו, אין הוא כתרומיהו, הא רב ושמואל קיימי לפרש את המשנה מאי מתחיל

המנחה לחוד ורצוי הספור לחוד, ואם כן בעצם המנחה אין הצדל בין פסח לשאר ימות השנה, רק צמה שהספור הוא בשעה שמנה ומרור מונחים לפניך.

(ח) **מה** ראה בעל ההגדה לקצוע מאמר יכול מראש חודש בין מאמרי ארבעה צנים ובין מתחלה עובדי עבודה זרה.

(ט) **מפני** מה הקנה מסדר ההגדה מקום למאמר "רבן גמליאל היה אומר כל

שלא אמר שלשה דברים וכו'" אחר מאמר כמה מעלות טובות ולפני מאמר בכל דור ודור כו'. לפי ההשקפה השטחית אין לו המשך שם לא לשלפניו ולא לשלאחריו ועומד בפני עצמו. ולפי הנראה מתייחס מקומו יותר אחר פסקא יכול מראש חדש, דמסיים שם מנה ומרור מונחים לפניך, והיה מתאים לזה מאמר רבן גמליאל דמשמע גם כן צמנה ומרור, ואלו הן פסח מנה ומרור כו' מנה זו כו' מרור זה כו'.

(י) **בעיקר** דברי רבן גמליאל יש לחקור לדעת מניין לו דכל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא ינא ידי חובתו, פסח על שום מה, מנה על שום מה, מרור על שום מה, מאין הוכיח כן. והתוספות בפסחים (קטז א) ד"ה ואמרתם כחצו דרבן גמליאל דריש מן ואמרתם זבח פסח, ומנה ומרור איתקשו לפסח. ולקצר דעמי הוא דחוק למאד, דאיך אפשר לקצוע חובה מהכתוב ואמרתם זבח פסח, הלא לא נאמר הכתוב רק לתשובה על שאלת הבן מה העבודה הזאת לכם, אבל מניין דגם צלי שאלה מחוייב לאמר כן ואם לא אמר לא ינא ידי חובתו. הלא חובת סיפור יציאת מצרים ילפינן צמנה מהכתוב והגדת לצנך הנאמר סתם צהחלט צלי קדימת כל שאלה שהוא חוב קצוע לספר אף כשאין שואלין, אבל מהכתובים שנאמרו צהם תשובות לשאלות, כמו ואמרת לצנך עבדים היינו הנמשך אל הקודם כי ישאלך צנך מחר לאמר מה העדות וגו', וכן ואמרת אליו צחוק יד שנמשך אל הקודם והיה כי ישאלך צנך מחר לאמר מה זאת, וכן ואמרתם זבח פסח

מצרימה ומוסיף לפרש ודורש מארמי אוצר אבי, כלומר שלא יתחיל מן וירד מצרימה צמנה הכתוב, אלא יתחיל לדורש מן ארמי אוצר אבי וצאה סיפא לגלוי רישא.

גם ואילו לא הוציא כו' מיותר גם כן צמקוס הזה, דהוא עצמו מה שכתוב להלן צמקוס ההגדה, חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא ינא ממצרים (עיין קושיא י"ב) ואין כל חדש צפסקה זו עבדים היינו, רק מן ואפילו כולנו חכמים, וכל הקודם מיותר, ספור עבדים היינו כו' ויוציאנו כו' מסופר באריכות להלן צפרשת צכורים, ומאמר ואילו לא הוציא כו' כתוב הדור להלן צפסקא בכל דור וכו'.

(ה) **מה** הטעם הציווי דאפילו כולנו חכמים כולנו צבונים כו' מנה לספר, מה חועלת הספור לאלה שכבר יודעים.

(ו) **מאי** ואפילו צו"ו החצור, אילו קודם לזה היה גם כן איזה צווי היה מקום לו"ו העטוף, כי נוסף על צווי הקודם צא גם הצווי הזה שאפילו כולנו חכמים מנה עלינו לספר ציציאת מצרים, אבל כשהתחלת הצווי מאי ואפילו צו"ו, אלא היה לו לומר אפילו כיון שהוא ענין צפני עצמו. ואין זה דקדוק קלוש דכהאי גוונא דקדקו התוספות צמנחות (דף מ צ) צד"ה תכלת אין צה משום כלאים ואפילו צטלית פטורה, מדקאמר ואפילו ולא קאמר אפילו צלא וי"ו משמע צבלא טלית פטורה אינטריך לאשמועינן דתכלת אין צה משום כלאים, וכהאי גוונא דיין ציומא (דף מו א) עכ"ל התוספות עיי"ש.

(ז) **בבר** התעוררו צבים לרצי אלעזר צן עזריא וצן זומא דמוכירין יציאת מצרים בכל הלילות שצכל השנה ונקצעה הלכה כמותם, מאי נפקא מינה מליל פסח ללילות של כל השנה כולה, ומה שמירצו כי צליל פסח מנה להרצות צספור אינו מספיק, כי רצוי הספור הוא רק הוספה על עצם המנה ואינו חובה, כלשון בעל הגדה מנה עלינו לספר כו' פירוש חוב גמור, וכל המרצה לספר הרי זה משווא, שצח נוסף על העצם, הלא עצם

הצעת המלבי"ם לסדר ההגדה

עצדים היינו להשלים הדברים, ולא לשנות הדברים עוד הפעם, ולמה עוז מסדר ההגדה להציא הראיות מהכתובים להשלמת הענין עד סוף ההגדה, ואם מאיזה טעם ראה המסדר כי מקום כל הענין בשלימותו הוא כאן במאמר בכל דור ודור, לא היה לו להזכירו בפסקא עצדים היינו (עיין קושיא ד').

(יג) למה קבע בעל ההגדה אמירת הלל המציא דוקא לאחרונה וסמוך אחר בכל דור ודור כי צודאי יש טעם הגון ומוכרח לזה.

(יד) עוד אוסיף לשאול מה טעם לקריאת השם "הגדה" הלא בא זכרה תמיד בפעל "ספור", כחוב בחורה למען חספר צאני צנך (שמות י) ושני צחז"ל מצוה עלינו לספר כו' והיו מספרים כל אותו הלילה וכו' ועוד כאלה, ואם כן זה השם הנאות לזה "ספור" ומה נשתנה לשם הגדה.

אלה הנה ארבע עשרה שאלות והערות. תשע מהן בסדר ההגדה וארבע בהצגת גופי המאמרים, ואחת בקריאת השם. וכולן כאחד תהיינה בטלן ומבוטלן על פי ההנחה אשר נניע בצוה"י.

ראו זה מצאתי כי בנוסח ההגדה יש שני סדרים, סדר כללי וסדרים פרטיים, סדר אחד כללי לכל ההגדה כולה בכלל, וסדרים פרטיים להמאמרים שצכל ענין וענין בפני עצמו, כי ההגדה תכלכל ענינים שונים וכל ענין כולל כמה מאמרים. סדר הכללי הוא חוט אחד ארוך הסובב והמאחז את כל ההגדה מראשיתה ועד תומה, מן עצדים היינו עד גאל ישראל, סדר הכללי הוא המחייב את נוסח ההגדה, רצוני סדור הענינים, כפי מה שהוא לפנינו וקובע מקום לכל ענין כצמחמות נטועים, מצלי אשר ישנה בשום אופן להחליף הענינים ממקום למקום לא לפנים ולא לאחור, כי אז ינתק חבל הכסף ויקולקל הטעם של הסדר ההוא. וסדר הפרטי הוא להמאמרים שצכל ענין וענין, כי כל ענין בפני עצמו יש לו גם כן חוליות ופרקים מאמרים שונים, ויש סדר גם אל

הנמשך גם כן אל הקודם והיה כי יאמרו אליכם צניכם מה העבודה הזאת לכם, מכל אלה אין להוכיח חוב מוחלט לספור יציאת מצרים, כלתי אם מהכתוב והגדת לצנך הנאמר סתם, ואם כן לענין חובת אמירת פסח זה מנה זו מרור זה נמי מניין שקבוע חובה מן הכתוב ואמרתם וצח פסח שהוא חשובה להאומר מה העבודה הזאת לכם. ועוד אי איתא דיליף רצן גמליאל מקרא דואמרתם וצח פסח כדברי התוספות די שיאמר פסח שאנו אוכלים מנה שאנו אוכלים מרור שאנו אוכלים ומאי מדייק בלישנא זה, פסח זה מנה זו מרור זה. ותו דאי מקרא דואמרתם וצח פסח, הרי לא נאמר שם בכתוב רק פסח לחוד ומנין למנה ומרור, ומה שכתבו התוספות משום דאתקשו לפסח הוא שניא דחיקא לענ"ד, גם לפי זה צומן הזה דאין פסח אין חוב גם לאמירת מנה זו וכו' מרור זה וכו', כיון דעיקר חובתם הוא רק משום דאתקשו לפסח וצאין עיקר אין ענפים. על כן דברי התוספות יגעים לפי קוצר דעתי.

(יא) מזה ראה מסדר ההגדה לקבוע מקום למאמר בכל דור ודור אחר מאמר רצן גמליאל היה אומר, מה ענין זה לזה שאין להם סמוכים אהדדי. גם מדוע הקדים הא דרצן גמליאל היה אומר למאמר בכל דור ודור ולא להפך, הלא דבר הוא!

(יב) קושיא גדולה עמדו עליה המחברים והרשב"ם נשאר בקושיא ולא מצא מענה נכונה, הלא מאמר בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, הוא הוא אותו הענין ואותם הדברים שבתחלת ההגדה בפסקא עצדים היינו, ואילו לא הוציא הקצ"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו וצנינו משועבדים היינו לפרעה ממצרים, ולמה נשנה ענין אחד פעמים, וריות גדול שם ציניהם מתחלת ההגדה עד סוף ההגדה, ואי משום דכאן במאמר בכל דור ודור מוסיף להציא ראיה את הכתוב צעבור זה עשה ה' לי, והכתוב ואותנו הוציא משם, היה לו להצטרף ההגדה להציא את המקראות האלה שם בפסקא

משם ציד חזקה וצורוע נטויה" לאשר נאמרו
 בסגנון של ספור נחנו מקום לטעות ולחשוב את
 המאמר לספורי ללא אמת וללא דק. כל פקוח
 עינים הלא יראה כי מלצד המלות האחדות ההנה
 אין בכל המשע פסקות מן עצדים היינו עד
 מתחלה עוצדי עצודה זרה כל אות וכל סימן
 מסיפור יציאת מצרים, וגם ואילו לא הוציא
 הקצ"ה וכו' משועצדים היינו לפרעה במצרים, על
 כרחך שצא אגב אורחא כי עקרו להלן בפסקא בכל
 דור ודור, גם אין זה בכלל ספור, רק תולדה
 היוצאת ממילא שאילו לא הוציא הקצ"ה את
 אצותינו, היינו גם אנחנו עדיין משועצדים
 לפרעה. על כל פנים תשעה מאמרים זה אחר זה
 הלא המה רק דרשות ולמודים, ושחים עשרה
 המלות ההנה נבלעות בין האצרים וצטלות בששים,
 ואיך תיכף אחרי מלות אחדות נפקס הספור מכל
 וכל, פתח בספור עצדים היינו וסיים בהלכה
 ואפילו כולנו חכמים וכו' מזה עלינו לספר
 ומפסיק בהפסק גדול וארוך עד כלות תשע
 פסקות. ואם נאמר לקרצ את הספור זה אל זה
 ולהוציא את המוסגר וההפסק שצמחו מן ואילו
 לא הוציא הקצ"ה עד מתחלה עוצדי עצודה זרה,
 יצא לנו המשך מוזר כזה, עצדים היינו לפרעה
 במצרים ויוציאו ה' אלהינו משם ציד חזקה
 וצורוע נטויה, מתחלה עוצדי עצודה זרה וכו',
 הנמצא זרות ואי קדר כזה, אם מצד קשור
 הענינים ואם מצד הקפיצה הפתאומית אחורנית
 קפיצה גסה לאחור מזמן יציאת מצרים לזמן חרות,
 הקצר קצרה יד המסדר לסדר הספור לצד
 ודרשות ולמודים לצד, ולא להחל בספור במלות
 ספורות, ולהתרחק תיכף לענינים אחרים, ולשוב
 להספור אחרי המשך רצ וצלי קשור וחזור על פי
 הזמנים והענינים.

על כן האמת קוראת ומכרזת, כי כשם שאין
 אנחנו מוצאים בכל המשע פסקות עד
 מתחלה עוצדי עצודה זרה כל זכר וכל רושם
 מספור, כן גם המלות האחדות בהתחלה
 "עצדים היינו לפרעה במצרים ויוציאו ה' אלהינו

פרטי החוליות שצכל ענין, והנה אין מטרתנו
 במאמר זה לבאר את הסדרים הפרטים, התייחסות
 כל מאמר פרטי אל הקרובים אליו מימיו
 ומשמאלו, ושמתי מקום להסדרים הפרטים
 בציאורי "מדרש הגדה" צפנים, שם יחזה הקורא
 חזות הכל, ועמה צאתי רק על הסדר הכללי לצד,
 ואפרש שיחתי.

הנה חוצת מלות עשה דספור יציאת מצרים הוא
 מהכחצ והגדת לצנך וגו' שהוא צווי החלטי
 להגיד ולספר להצנים גם כשאני שואלים, וכיון
 שהכחצ הזה הוא המקור והוא השורש למלות
 עשה דספור יציאת מצרים, על כן ערך צעל
 המסדר את ההגדה לפי סדר הכחצ הזה והולך
 בעקבותיו, דרשותיה ועניניה מסודרות לפי סדר
 המלות במקרא זה, והנה הן שש מחלקות:
 (א) והגדת לצנך. (ב) ציוס ההוא. (ג) לאמר.
 (ד) צעבור זה. (ה) עשה ה' לי. (ו) צאתי
 ממצרים. ולפי ההנחה הקצרה הזאת כבר צולט
 טעם הסדר, שאין לשנות את הענינים ממקום
 למקום, שלא להקדים את המאוחר בכחצ ולא
 לאחר את המוקדם ואין להזיז ממקומם. ועמה
 נעזור על כל חלקי הסדר הזה ונפגשם אחד אחד.

מחלקה הראשונה: "והגדת לבנך"

שמונה פסקות הראשונות מן עצדים היינו עד
 ושאינו יודע לשאל ועד צכלל סוצצות
 על ציר "והגדת לבנך". כל השמונה מאמרים
 שפה אחת ודברים אחדים מענין לענין צחוך
 הענין של ההגדה אל הצנים. כל המצארים
 והמפרשים צלי העמק דבר מהרו והחליטו, כי
 מאמר עצדים היינו הוא ספורי, אין אחד מהם
 אשר הטיל ספק צזה, כאילו דבר צרור הוא, נעלה
 מעל כל ספק שהוא ספורי (וההמון נהוג להגיד
 לפני עצדים היינו צלשון ההמון "התירוץ הוא
 כך"). ואחרי צקשת סליחה מכצודם כמה רחוק
 הוא מן האמת, שחים עשרה מלות הראשונות
 "עצדים היינו לפרעה במצרים ויוציאו ה' אלהינו

הצעת המלבי"ם לסדר ההגדה

משם ציד חוקה וצורע נטויה" חין ספור כלל, רק הוא המשך הלמוד וההוכחה שצסוף אותו המאמר, ונעון תחלתו צסוף. התחלת המאמר הוא לצורך ההוכחה שצסוף להוציא הלמוד שחוצת הספור הוא אפילו על חכם ונצון וידע את כל התורה.

ושעמו של דבר כי זהו סייג לזכרון לצנינו וצני צנינו עד סוף כל הדורות, יען כי גם נאנאני ונאנאני נאנאני עד דור אחרון על עפר יקום כולם הם צכלל ההלכה והיציאה מארץ מצרים, וגם עליהם להודות לשם ה', על כן למען יהיה הזכרון הזה למשמרת לדורות עולם הוקצע חוצ על כל איש ואיש לספר מדי שנה בשנה אפילו אם הוא חכם ונצון וידע כל התורה, וממילא אי אפשר שישכח מהצנים בשום זמן מהזמנים, אילו היו פטורים איזה אישים מלספר, הייתה אפשרות המניאות שישכח הדבר, וכל איש ישראל הלא הוא יודע ספר, ורוצם ככולם יתפטרו עצמם מלספר כי כבר הם יודעים, ואפשר שסוף סוף יצוא על ידי זה לידי שכחה, לזאת הוקצע חוצ על כל איש ואיש לספר אפילו על חכם נצון וידע את כל התורה, ואין משמרת לזכרון יציאת מצרים גדולה מזו. (א"ה: כמדומה שלפי דברי המחבר יתבארו הפסוקים צהלים ע"ח פסוק ה' ופסוק ו' כמין חומר. ואכמ"ל והארכתי בזה צמק"א. והדברים כמעט מפורשים צפסוקים שם).

זוהו הענין ואלה הם הדברים אשר יכלול המאמר הראשון עצדים היינו. ולפי הצנת המפרשים זולתי, צמאמר זה צאה ההלכה הפסוקה ואפילו כולנו חכמים כו' צלי טעם וסצרא כלל רק כספר חוקה, ואינו כן, כי הוא מוכח מתוכו וטעמו צצדו צצציל "והגדת לצנך". כל ההקדמה עצדים היינו עד ואפילו כולנו חכמים היא להוציא את ההוכחה הזאת כי חיוצ הספור חל על כל איש אפילו היודע כבר ואין לעצמו צורך בו, והכל המשך אחד כזה: הנה עצדים היינו למלך קשה ולעם קשה, ורק הקצ"ה צהשגחתו הנסיית הוציאנו משם, ולולי ה' שהיה לנו היינו משועבדים

לפרעה צמצרים גם אנחנו גם צנינו וצני צנינו, על כן כיון שגם הדורות הצאים הם צכלל ההלכה וגם עליהם להודות לשם ה' על הגאולה ועל התמורה מעצדות לחרות, לזאת התולדה היוצאת מזה שאלם אפילו כולנו חכמים כולנו נצונים כו' מחויבים לספר ציציאת מצרים, כי היא תחצולה נפלאה להעמיד הזכרון כל ימי השמים על הארץ צצציל הצנים. ולכך צא מאמר ואפילו צו"ו החצור המקשר אל הקודם, מפני שאינו ענין צפני עצמו רק הוא תוצאת הענין הקודם והוא הוא תכלית המאמר הנמשך מתחלתו ומחצור אל שלמעלה, כי זה רק זה הוא נושא כל המאמר והדברים הראשונים צאו להוציא את ההלכה הזאת, שטעמה הוא צצציל הצנים. גם התורה חששה צספור זה צצציל הצנים ונאמרה מצות עשה זו צלשון והגדת לצנך, ולא צא הצוי צצציל שיזכור צעצמו צלשון: וזכרת כי צעצור זה עשה ה' לי צצצתי ממצרים, רק מפורש והגדת לצנך, הרי עיקר הצוי הוא צצציל הצנים, ומטעם זה לקיום הדבר חייבו חז"ל שאפילו כולנו חכמים כו' מצוה עלינו לספר שזהו משמרת לצנים כאמור. גם חששו צצציתו ז"ל לקצוע תקנות ומנהגים צעקירת השולחן וחטיפת המצות וכו' צצציל הצנים כדי שלא יישנו וכדי שישאלו, לעורר את רוחם והרגשם ולטעת צהם ידיעת יציאת מצרים.

סוף דבר, כל המאמר עצדים היינו חינו ספורי כלל וכלל, רק הוא מאמר למודי להוכיח צטעם וסצרא כי אפילו כולנו חכמים כו' מחויבים לספר. וכל המחצון צעין יפה יראה וידה כי זהו הפשט האמתי של הפסקא הזאת, ולפי זה המאמר סוצצ הולך צענין "והגדת לצנך" וכל המאמרים הצאים אחריו הם גם כן מענין לענין המשך זה, מציא מעשה צרצי אליעזר וכו' מעשה שהיה כן צפועל כי חצורתא קדישתא ראשי חכמי ישראל התנאים רצי אליעזר ורצי יהושע ורצי אלעזר צן עזריא ורצי עקיבא ורצי מאיר אף כי כל רז לא היה חנים להם וידעו את כל התורה כולה, צכל זאת היו מקפדים ציציאת מצרים כל אותו

הלילה, ומציא לזה גם דברי רבי אלעזר בן עזריא ופלוגתה בן זומא וחכמים צענין חיוז הזכרת יציאת מצרים חמיד, ולענין ההגדה אל הצנים מציא גם התשובות לארצעה הצנים ומסיים במאמר ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנאמר והגדת לבנך וגו'. ונשלמה המחלקה הראשונה שסמך המסדר על ראש הכתוב "והגדת לבנך".

מחלקה השנייה: "ביום ההוא"

אחרי שהשלים מסדר ההגדה כל המסתעף צענין והגדת לבנך והוכיח חובת הספור, בא עתה למדרש כסדר הכתוב חזות "ביום ההוא". יכול מראש חודש תלמוד לומר ביום ההוא וגומר הדרשא להוכיח זמן הספור בשעה שיש מלה ומרור מונחים לפניך, והיא המחלקה השנייה, וזה מקומה בהחלט לפי סדר הכתוב.

מחלקה השלישית: "לאמר"

יסוד המוסד כי מסדר ההגדה הולך בעקבות הכתוב ושומר את צעדי, על כן אחרי שעבר על והגדת לבנך ועל ביום ההוא, הנה הוא עומד אלל חזות "לאמר" וסמך על מלת לאמר סדר האמירה והספור, עד כאן ההלכות בחזות הספור וזמן הספור, שדרש מהחזות המוקדמות בכחוב, וגם ההלכות ההנה ראיות מזל עצמן להקדימן לפני עכס הספור, ומעתה הוא שמתחיל את הספור עצמו, מתחלה עוצדי עבודה זרה וכו' ופרשה ארמי ארוד אצי וירד מצרימה וגו' שכל מלה כוללת הרבה מהספור, כל העניינים וכל האומות והמופחים, ודורש כל הדרשות התלויות בכל מלה ומלה שצפרשה זו.

ומאמר כמה מעלות ועל אחת כמה וכמה, באמת אין מקומם כאן רק לפני לפיכך, כי שני המאמרים ההם מלהיצים הלז אל ההודאה בכל מיני קלום ונמשך אחריהם המאמר לפיכך, יען כי כל כך הרבה להטיצ עמנו לפיכך אנחנו

חייצים להודות להלל וקאזיל וקחשיצ כל מיני קלום. וצמשנתנו ליחא לשני המאמרים כמה מעלות ועל אחת כמה כלל והם הוספה להטעים יותר את הלפיכך ושם מקומם. וגראה שנקדרו כאן אחר הספור, מפני שצמאמר כמה מעלות באו הוספות על הספור הקודם, שחקרו ספורי יתר הטובות והחסדים שעשה עמנו הקב"ה עד בואנו אל המנוחה ואל הנחלה. מהם ספורים השייכים ליציאת מצרים, כמו נתינת ממונם וקריעת הים שלא בא זכרם צפרשת בכורים, ומהם יתר הטובות לגוף ונפש לחומר ולרוח עד צנין הצית, כמו ספוק לרכנו צמדצר וירידת המן, נתינת השבת ומתן תורה, כניסתנו לארץ ישראל וצנין צית הצחירה. וכל זה נזכרו במאמר כמה מעלות טובות להשלים הספור. וכל המשך הענין מן מתחלה עוצדי עבודה זרה עד כאן היא מחלקה השלישית, מחלקת הספור שקבע צעל ההגדה מקומו כאן, כי סמכהו על חזות "לאמר" שצמקרא לאמר ולספר.

מחלקה הרביעית: "בעבור זה"

אחרי ההנחה היסודית כי צעל ההגדה סדר את ההגדה לפי סדר הכתוב, על כן אחרי עברו על מלת לאמר, הנה הוא בא לחזות "בעבור זה", ומציא דברי רבן גמליאל כל שלא אמר שלשה דברים אלו צפסח לא ילא ידי חובתו, דרבן גמליאל דריש ליה הכי מן בעבור זה, דאיהו מפרש את הכתוב והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה, שכונתו שמחויצ להגיד לצנו צליל פסח, בעבור מה הוא זה שלפניו פסח מלה ומרור, על כל אחד מאלה מחויצ להגיד זהו טעמו של זה וזהו טעמו של זה, פסח על שום שפסח, מלה על שום שלא הספיק צצקם של אבותינו להחמיץ, ומרור על שום שמררו, ואם לא אמר כן לא ילא ידי חובת הצווי של הכתוב והגדת לבנך, כי לפי פירוש זה צכלל ההגדה, זה המונח לפניו בעבור מה הוא והוא צכלל הצווי של והגדת

לצנך שיאמר בעבור זה כלומר טעמו של זה ושל זה. ולכך מדייק תיבת זה, פסח זה מזה זו מרור זה שהוא כלשון הכתוב בעבור זה דקאי אכולהו, רק בפסח דאינו בזמן הזה נשתנה אללנו הנוסח פסח שהיו אבותינו אוכלים. ונשלמה מחלקה הרביעית היוצאת מהמלות "בעבור זה".

מחלקה החמישית: "עשה ה' לי"

אחרי סיום הדרש של בעבור זה בא עתה לפי סדורו של הכתוב למדרש תבות "עשה ה' לי", ולכך זהו מקומו של המאמר בכל דור ודור חייב ^{הוא} לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר עשה ה' לי, והוא כיחד תקוע במקום נאמן ואין לשנות את מקומו, ואין כל התחלה להקושיא (אות י"ב) שכבר נאמרו הדברים האלה למעלה בפסקא עצדים היינו וכו' ואילו לא הוציא וכו' הרי אנו וצנינו וצנינו משועצדים היינו וכו' והיה לו להביא שם את הכתוב בעבור זה עשה ה' לי, כי שם באו הדברים רק אגב אורחא לצורך ההוכחה והלמוד שבמאמר ההוא שאפילו כולנו חכמים כו' מנזה עלינו לספר וכו', כפי שהארכנו בצאור המחלקה הראשונה והוצאנו לאמת משפט, כי המאמר ההוא הוא למודי והמשך אחד, ^{הוא} אבל עיקר המאמר הזה לפי הוכחתו מהכתוב עשה ה' לי, אין לו מקום אחר כי אם זה אחר רבן גמליאל היה אומר, כי עתה עומד בעל ההגדה לפי סדר הכתוב אלל המלות עשה ה' לי, והוא מבואר, ונשלמה המחלקה החמישית.

מחלקה השישית: "בצאתי ממצרים"

מאמר לפיכך הוא מצוא לפתיחה לאמירת הלל המצרי צאאת ישראל ממצרים, כי על כן על כל החסדים והאמת האלה אנתנו מחויבים להודות ולהלל כו' וכו' בכל מיני הלול ושבח שבעולם ומקיים ונאמר לפניו הללויה, פירוש

שנאמר לפניו ההלל המתחיל הללויה, וסידר בעל ההגדה אמירת הלל המצרי צאאת ישראל ממצרים כאן באחרונה, גם כן לפי סדר הכתוב של והגדת לצנך, כי אחרי שגמר הדרש על מלות עשה ה' לי, הנה הוא עומד אלל מלות "צאאתי ממצרים", וסמך על זה בדרך רמז והגדת לצנך צאאתי ממצרים שיגיד ויאמר הלל המצרי צאאת ישראל ממצרים. ונשלמה גם המחלקה הששית היא האחרונה. ובעזרת ה' כל הסדר יצא כפתור ופרח.

אחרי אשר הודעתוך הקורא את כל זאת, וחודר העינים כי סדרו של בעל ההגדה הוא סדרו של הכתוב והגדת לצנך, מוזן מעצמו כי אי אפשר שישונה הסדר שיהיה נלקה בחסרון או בחלוף העינים ממקום למקום, כי אז תחלבלל המערכה וינתק חבל הכסף. עתה נעמוד על פלוגתאן של רב ושמואל אהא דשנינן בפסחים (קטז א) מתחיל בגנות ומסיים בשבח דרב אמר מאי בגנות מתחלה עוזדי עבודה זרה ושמואל אמר עזדים היינו, איך אפשר לאפלוגי בזה הלל הסדר נשען על הכתוב והוא מכריח את כל המאמרים לשבח על מקומם כמו שהם לפנינו בלי חסרון ובלי שנוי ממקום למקום, ואיך בלבל רב את המערכה לקנץ את הכתוב ולהתחיל מן מתחלה עוזדי עבודה זרה שהוא מתחב "לאמר" שבאמצע הכתוב, או להפוך עליונים למטה ותחתונים למעלה שאחר מתחלה עוזדי עבודה זרה יאמר עזדים היינו ויכול מראש חדש שהם מהמתחלת הכתוב "והגדת לצנך ציוס ההוא" הלל הסדר יש לו יסוד מוסד סדרו של הכתוב.

אך כד דייקין בלישנא לא פליגי בזה כלל, דלא קאמר בגמרא מאי מתחיל, רק מאי בגנות, כי בעצם נוסח ההגדה לא קמיפלגי וגם לרב מתחילין מעצדים היינו כפי המסודר על סדר הכתוב, רק פליגי בכונת המשנה באיזה מקום הוא הגנות בהתחלה דחני במתניתין, וזהו דקדוק לשון הגמרא מאי בגנות, פירוש איך איפה הוא הגנות בהתחלה, רב אמר דהגנות הוא מתחלה

כי אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים וכו' מחויבים
לספר ציניאח מצרים גם כן בשביל הצנים, כי החוב
הקבוע הוא סייג גדול ונפלא למשמרת עולם שלא
ישכח מהצנים כפי שזכרנו שם שזהו כונת כל
הפסקא עצדים היינו, מעתה אין זה ענין כלל
להזכרת יציאת מצרים בכל לילות השנה, שכל
הלילות יוצא אדם ידי חובתו כשקורא לעצמו, אבל
כלל פסח עיקר המצוה לספר לזולתו, ומה
שמחויב איש ישראל לספר לעצמו גם כשהוא
יחידי הוא בשביל שמירת החוב לדורות עולם
כאמור, והכי דייק לישנא, ואפילו כולנו חכמים וכו'
מצוה עלינו לספר, לא אמר להזכיר רק לספר,
וספור אינו נופל רק לזולתו, וקציעת החוב לספר
גם כשהוא יחידי כאלו יש אחר עמו השומע
ספורו, הוא משמרת שלא ישכח מהדורות הצאים
עד סוף כל הדורות.

ועתה שובו נא הקוראים ועצרו על פני כל
השאלות ששאלנו, הביטו וראו אם יש להן
שורש וענף, אם נשאר מהן שארית מאומה, עצרו
וצטלו עד לאחת, בלי הקדמות והלצות רבות על
פי דרכי הדרוש הרחוקים, ובלי בקש חשבונות
רבים חשבויות שונות לכל שאלה ושאלה, רק בעיקר
חשובה אחת היא לכולן, חשובה קצרה וצרורה, כי
סדר ההגדה הוא סדר הכתוב שצמורה: והגדת
לבנך, ביום ההוא, לאמר, בעבור זה, עשה
ה' לי, בצאתי ממצרים. והכתוב הזה נאה לו
להיות היסוד אל הסדר, כי הוא היסוד לעיקר
המצות עשה לספר ציניאח מצרים. בדברים
המעטים האלה סרו כל השאלות עד לאחת, וכל
עין תחזה כי מאיליהן נפלו, וזאת לי לעדה כי
מישרים דברתי ונדק אמרי פי, והלעמי היא
באמת יסוד מוסד צמורת ה' יתברך.

זמן סדור ההגדה

מרים אכלה לדבר, עוד אחת היא צפי עטי להעיר
את הקוראים, כי על פי דרכנו נמצא זמן
מדוקדק לסדור ההגדה כפי מה שהיא לפנינו.

עוצדי עצודה זרה, וקרי ליה התחלה דכונת
המשנה להתחלת הספור, והספור מתחיל באמת
מן מתחלה עוצדי עצודה זרה כמצואר למעלה
שסמכו צעל ההגדה על חיצת לאמר, אבל כל
הקודם מן עצדים היינו עד מתחלה אין זה ספור,
רק דרשות ולימודים להוכיח חובת הספור על כל
איש בשביל הצנים אפילו על חכם ונבון ויודע
מכבר, וזמן הספור צעיה שמנה ומרור מונחים
לפניו, וכל שמן ספור יציאת מצרים אין שם,
וסבירא ליה לרב דכונת מתנייתין מתחיל בגנות על
התחלת הספור מתחלה עוצדי עצודה זרה.
ושמאל אמר דכונת התנא כפשוטו מה שאנחנו
מתחילים עצדים היינו זהו הגנות. והא דצירושלמי
סוף פרק ערבי פסחים איתא דרב אמר מתחילין
מתחלה עוצדי עצודה זרה, לאו למימרא דאחר
מה נשתנה מתחילין מתחלה עוצדי עצודה זרה,
רק כונתו שלא יתחיל עצם הספור מספורי עניי
מצרים, דלכאורה אין צורך לספר צלילה הזה רק
מיציאת מצרים, לזה יאמר מתחילין לספר מזמן
הקודם מן מתחלה עוצדי עצודה זרה מזמן תרת,
אבל צעם נוסח ההגדה בכלל לא נחלקו, כי כבר
היתה ההגדה סדורה וערוכה לפנייהם על סדר
הכתוב והגדת לבנך וגו' ואין לשנות הסדר ולקצץ
את הכתוב, רק רב לא חשב עצדים היינו להתחלה
כי אם הקדמה כאמור, ועל כן מפרש מתחיל
בגנות דמתנייתין להתחלת הספור שהוא מתחלה
עוצדי עצודה זרה, ורב נחמן שפתח ואמר עצדים
היינו וגם אנו עצדינן כוותיה, אין צוה כהא ולא
כהא אלא אליבא דכולהו.

מעתי טעמו כלשד השמן מדוע קורא לה שם
"הגדה" ולא בשם ספור כלשון הכתוב
למען תספר באזני בנך, וכלשון חז"ל מצוה לספר
וכדומה, יען כי כל עיקרה מיוסדת מתחלתה ועד
סופה על מלות הכתוב והגדת לבנך וגו'.

ועל פי הלעמנו במחלקה הראשונה כי כל עיקר
מצות עשה דספור יציאת מצרים כלל פסח
הוא צעם וראשונה בשביל הצנים, כדקדוק לשון
הכתוב והגדת לבנך, וכפי שזכר לנו צעל ההגדה

הצעת המלבי"ם לסדר ההגדה

הנה התנאים הנזכרים בהגדה האחרון שזהם הוא רבי יהודה במאמר רבי יהודה היה נומן זהם סימנים, וסתם רבי יהודה הוא רבי יהודה ברבי אלעאי רבו של רבי. ידענו מזה כי אין להקדים זמן קדור ההגדה לפני רבי.

אבל זמן האיחוד לא ידענו עד כה בדקדוק, כי לפי פירוש המפרשים בפלוגתא דרבי ושמואל מאי בגנות רבי אמר מחלה עובדי עבודה זרה ושמואל אמר עבדים היינו דפליגי במאי מחיל, לפי זה מצוה כי צימי רבי ושמואל לא הוחלט עוד קדור ההגדה עד רבי נחמן דאמר ליה לדרו עבדיה פטרתן מלומר מה נשחנה פתח ואמר עבדים היינו. ומי הוא רבי נחמן סתם מחולקים בזה רש"י ותוספות, לדעת התוספות (בבא בתרא מו ב) רבי נחמן סתם הוא רבי נחמן בר יעקב תלמיד רבי ושמואל, ולדעת רש"י (גיטין לא ב) רבי נחמן סתם הוא רבי נחמן בר יצחק תלמיד רבי, ואם כן מאומר עוד הרבה יומר. וכל שכן לפי שיש ספרים דגרסי בפסחים במקום רבי ושמואל אבי ורבי, אם כן השקלי וטריא בנוסח ההגדה בזמן האמוראים האחרונים.

אבל לדרכנו כי רבי ושמואל לא פליגי בעצם נוסח ההגדה מאי מחילין, ולא נחלקו רק מאי בגנות, פירוש שנחלקו בהצגת המשנה איה איפה הוא הגנות בהתחלה, רבי סדר דהכונה על התחלת עצם הספור מתחלה עובדי עבודה זרה שזה נקרא התחלה, ושמואל סדר דכונת המשנה על התחלת הנוסח כפי שהוא עבדים היינו, אבל בעצם הנוסח אין נפקא מינה מזה לזה. לפי זה כבר הייתה ההגדה ערוכה בכל וסדורה לפני רבי ושמואל, ורבי היה תלמידו דרבי, ושמואל אסיא דרבי, ואם כן אין לסדור ההגדה זמן אחר, רק זמן רבינו הקדוש, זמן חתימת המשנה לא לפניו ולא לאחריו. וסגנון הלשון גם הוא סגנון לשון המשנה. גם בכל המדרשים המאוחרים לזמן המשנה מובאות לרוב דרשות מאמוראים ובסדר ההגדה כולה לא בא כל דרש משום אמורא אף כי דרשותיהם רבות בענין זה. כל זה יוכיח שנסדרה בזמן קדור המשנה. ואם זמן הסדר מדוקדק צימי רבי קרוב לודאי כי רבי בעצמו סדרה כמו שסדר את המשנה. ובזה השלמנו מה שרצינו להעיר ולחדש בענין הסדר של הגדה של פסח.

הדפסה ברזולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה
הגדה של פסח חבורן כנסת ישראל ראשי ישיבת חבורן עמוד מס': 17 הודפס ע"י אוצר החכמה